

УДК 351.713

БАРАНОВА В.О.

**КОРЕКЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ
З ОСОБАМИ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї**

У статті визначено поняття корекційної роботи. Розглянуто питання щодо ефективності її проведення для запобігання насильству в сім'ї та протидії йому. Запропоновано окремі заходи для вирішення проблем протидії насильству в сім'ї.

Ключові слова: корекційна робота, корекційна програма, протидія, насильство, сім'я.

В статье определяется понятие коррекционной работы. Рассматриваются вопросы эффективности ее проведения для предотвращения насилия в семье и противодействия ему. Предлагаются отдельные меры для решения проблем противодействия насилию в семье.

Ключевые слова: коррекционная работа, коррекционная программа, противодействие, насилие, семья.

The article defines the concept of correctional work. The questions of the effectiveness of its implementation in order to prevent and to resist domestic violence are considered. Certain measures for solving the problems of the domestic violence were proposed.

Key words: correctional work, correctional programs, fighting, violence, family.

Вступ. Запобігання насильству в сім'ї є одним із напрямів суспільного розвитку. Він розглядається не лише як соціальна проблема, а насамперед як проблема захисту прав людини, що вимагає розроблення належних засобів його розв'язання, одним із яких є проходження корекційної програми.

Соціальні наслідки сімейного насильства підвищують нестабільність у суспільстві й рівень соціальної незадоволеності населення.

Стан дослідження. Проблематика запобігання насильству в сім'ї та здійснення корекційної роботи з кривдниками недостатньо розроблена в науковій літературі.

У вітчизняній науці розробкою теоретичних і практичних аспектів займалися О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, К.Б. Левченко, О.В. Ковальова, А.Т. Комзюк, О.В. Негодченко, О.В.Тюріна, Н.Б. Шамрук та інші.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити питання викорінення насильства в сім'ї в Україні шляхом підвищення обізнаності щодо проблеми та проведення корекційної роботи з особами, які вчинили насильство в сім'ї; створити комплексну модель роботи з особами, які вчиняють насильство в сім'ї.

Результати дослідження. Однією з проблем, що стоять сьогодні перед Україною та світовою спільнотою, є збільшення випадків насильства. Нині суспільно-політична ситуація в нашій державі є надзвичайно складною.

Станом на 1 січня 2015р. на обліку в органах внутрішніх справ перебувало майже 77,6 тис. осіб (71 тис. чоловіків та 6,6 тис. жінок), які вчинили насильство в сім'ї. Поставлено на облік майже 77,7 тис. таких осіб.

© БАРАНОВА В.О. – аспірант юридичного факультету (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Протягом 2014 р. надійшло 117,9 тис. заяв і повідомлень про вчинені правопорушення та інші події, пов'язані з насильством в сім'ї, за фактами вчинення насильства в сім'ї та невиконання захисного припису складено 95,8 тис. адміністративних протоколів за ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, з яких 15,6 тис. (16,3%) вчинені повторно. Особам, які скоюють насильство в сім'ї, винесено понад 79 тис. офіційних попереджень; 5,3 тис. осіб, які вчинили насильство в сім'ї, направлено до кризових центрів для проходження корекційної програми [5].

Варто зазначити, що в останні роки кількість звернень із приводу насильства в сім'ї збільшується, що свідчить про підвищення рівня довіри населення до органів, які здійснюють роботу в цьому напрямі, а також про більшу увагу громадян до цього явища [6, с. 28].

Отже, проблема домашнього насильства дуже складна й серйозна. Існує три стратегії боротьби з насильством в сім'ї:

- пряме реагування на проблеми, спричинені насильством у сім'ї;
- зміна цінностей і норм поведінки, властивих членам суспільства й інституціям;
- поліпшення законодавства, впровадження й нагляд за виконанням законодавства.

Протидіяти насильству в сім'ї можна тільки широким спектром напрямів роботи, що повинно мати комплексний характер, орієнтуючись на пошук та інтеграцію зусиль різноманітних державних і недержавних структур [6, с. 28].

Нагальна необхідність створити комплексну модель роботи з агресорами зумовлена передусім потребою в новій, більш ефективній системі реагування на насильство в сім'ї. Нове розуміння принципів ґрунтується на рекомендаціях Європейського Союзу, документах ООН, на передовому міжнародному досвіді з протидії насильству в сім'ї [6, с. 40].

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» корекційна програма – це програма, спрямована на формування гуманістичних цінностей і ненасильницької моделі поведінки в сім'ї особи, яка вчинила насильство в сім'ї [1]. Ця робота є комплексом соціальних послуг, спрямованих на формування досвіду ненасильницької поведінки, і ґрунтується на відповідальності за свою поведінку та її наслідки, усвідомленні того, що насильство – це порушення прав людини, правопорушення та злочин.

Для впровадження корекційних програм прийнято Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї» від 8 травня 2014 р. № 281 [3].

Особа, яка вчинила насильство в сім'ї, у тому числі таке, що містить ознаки злочину, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї обов'язково (в усіх випадках) направляється на проходження корекційної програми. Проходження корекційної програми є обов'язковим [1].

Дільничний інспектор міліції (під розписку) видає особі, яка вчинила насильство в сім'ї, направлення на проходження корекційної програми й у триденний строк надсилає до відповідного кризового центру повідомлення про направлення особи на проходження корекційної програми [1; 2].

Особа зобов'язана з'явитися за вказаною в направленні адресою не пізніше вказаної в ньому дати для проходження корекційної програми та пройти її повністю. У разі неявки особи або непроходження нею корекційної програми, центр інформує про це орган внутрішніх справ [1]. Якщо до органу внутрішніх справ надходить інформація щодо невідвідання особою корекційної програми, вони вживають заходи, передбачені ст. 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2].

За наявності кризового центру організація проходження корекційних програм покладається на його працівників.

За відсутності такого центру організація проходження корекційних програм належить до компетенції структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій і виконавчих органів місцевих рад із питань попередження насильства в сім'ї [3].

Корекційні програми можуть впроваджувати спеціалісти, які мають вищу освіту за гуманітарними напрямами та пройшли відповідне навчання щодо проведення корекційних програм.

Для висвітлення окремих тем, проведення додаткових тематичних, групових занять можуть залучатися фахові спеціалісти, які не проходили спеціальну підготовку, зокрема представники структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з питань попередження насильства в сім'ї, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, служб у справах дітей; органів внутрішніх справ; закладів охорони здоров'я (нарколог, психіатр, психотерапевт, сексолог, сексопатолог, лікарі відповідного профілю тощо), а також психологи, соціальні педагоги, адвокати, представники громадських і благодійних організацій, юристи, служителі церкви й окремі громадяни, які мають відповідну освіту [3].

Після проведення групових тематичних занять може бути передбачено час для індивідуального спілкування з особами, які вчинили насильство в сім'ї, для відповідей на їхні конкретні запитання [3].

Зміст корекційних програм – це педагогічно адаптований соціальний досвід ненасильницької поведінки, що треба засвоїти, вимоги до особи, яка вчинила насильство в сім'ї, якими вона повинна оволодіти під час проходження корекційних програм, що забезпечать припинення й викорінення насильницької поведінки. Особливостями корекційних програм є їх мультидисциплінарний характер. Насильство є багатофакторним явищем, це вимагає узгодженої роботи різних фахівців. Потрібна команда, яка разом працює на досягнення мети, поєднання в змісті виховних, соціально-педагогічних і дидактичних цілей, оскільки цінності й поведінка – це зміст виховання, ненасильницька поведінка як нова модель поведінки – соціальна педагогіка, а навчання їм – дидактика й андрагогіка [7, с. 141].

Ураховуючи призначення корекційних програм, закордонний досвід створення їх та реалізації, сутність і значення поняття соціальної відповідальності як основи регуляції поведінки, можна уточнити зміст корекційних програм з особами, які вчинили насильство в сім'ї [7, с. 142].

Психокорекція працює на зміну ставлення особистості до насильства, досліджує, як психіка кривдника реагує на нього, як воно відображається в різних формах відображення, змінює це ставлення до явища, проте не дає нової моделі поведінки, нових якостей, властивостей, почуттів тощо [7, с. 106].

Соціально-педагогічна корекція передбачає стимулювання прояву позитивних якостей особистості, а не прояву негативних та показує й пропагує в суспільстві, сім'ях нові моделі поведінки: як будувати сімейні стосунки на засадах гендерної рівності, як поважати права членів родини, як налагодити стосунки в сім'ї, оволодіти життєвими вміннями.

Соціально-економічна корекція передбачає розбудову сімейної економіки на засадах гендерної рівності через оволодіння економічними вміннями членами сім'ї, усунення залежності й економічної нерівності, формування економічного мислення та вираженої поведінки, критичного мислення.

Правова корекція передбачає зупинення насильства під впливом передачі знань про відповідальність за насильство й усвідомлення своєї відповідальності за його наслідки для інших членів сім'ї та для самого кривдника.

Соціально-медична корекція вимагає формування відповідального ставлення до свого здоров'я та членів сім'ї, ознайомлення особи, яка вчинила насильство, з інформацією про наслідки насильства; спрямована на всебічний і гармонійний розвиток і здоров'я (фізичне, психічне, соціальне, психологічне) дитини, дорослого (жінки чи чоловіка), на життя сім'ї для усвідомлення своєї поведінки, формування відповідальності за свої вчинки [7, с. 106–107].

Таким чином, залежно від причин насильства виділяємо обов'язкові складові програми. До обов'язкових належать правова, психологічна, соціально-педагогічна. Це пов'язуємо з етапами подолання насильства: припинити, змінити ставлення й замислитися над поведін-

кою, захотіти засвоїти нову, ненасильницьку модель поведінки. Якщо є окремі проблеми, причини насильства, то потрібні варіативні модулі. До варіативних модулів належать соціально-економічний, соціально-медичний. Проходження й перелік модулів для конкретної особи визначає соціальний працівник на основі всебічної діагностики й соціального інспектування сім'ї й особи, яка вчинила насильство в сім'ї [3].

Поведінка людини повинна бути адекватною ситуації, а не виправдовуватися нею. Тому в корекційній роботі необхідно розглядати помилки поведінки, причини проблем із позиції неконтрольованих і не завжди усвідомлених вчинків, які є типовими для певного темпераменту, характеру, сприйняття, відчуттів, мислення тощо. Це дає можливість передбачити поведінку, реакцію інших на свої слова, вчинки, запобігти конфліктам і спрямувати зусилля на розв'язання найбільш актуальних проблем. Корекційна робота передбачає також пошук, організацію самоусвідомлення членами сім'ї ціннісно-мотиваційних орієнтацій, які об'єднують людей у конкретну сім'ю. Це і спільні духовні цінності, і переваги сімейного життя, і любов, і відчуття захищеності, і можливість реалізувати себе як батька, матір, чоловіка, дружину [7, с. 155].

Таким чином, корекційна робота з дорослими особами, які вчинили насильство в сім'ї, має особливості та є складною проблемою різних педагогічних наук і соціальної роботи. Її реалізація має ґрунтуватися на таких підходах: системний, гуманістичної психології, цілісний, інтегративний, особистісно-орієнтований, компетентнісний, які визначають принципи, зміст, методи й форми роботи. Основними методами навчання є лекція, обмін запитаннями, рольові ігри, кейси, дискусії, самостійна робота, індивідуальні консультації. Основними формами реалізації цих методів є семінар, круглий стіл, практичні заняття, тренінг [7, с. 160].

Планування корекційної програми спрямовується на визначення необхідних тем цієї програми й індивідуальний план її учасника [3].

Корекційна програма передбачає проходження особами, які вчинили насильство в сім'ї, курсу занять загальним обсягом 56–58 годин [3].

Висновки. По-перше, система профілактичних заходів (у тому числі корекція агресивної та жорстокої поведінки кривдника) забезпечує зниження рівня насильства й захист інтересів особи, а отже, інтересів громади в такий спосіб:

- запобігає проявам жорстокості, усуваючи їх імовірні причини й обставини, що можуть спонукати агресорів чинити протиправні дії (проактивний підхід);
- передбачає активну участь громади в підтримці осіб, що потерпають від насильства;
- створює умови для того, щоб члени громади взяли на себе відповідальність за власні вчинки.

По-друге, модель протидії насильницькій поведінці в родині враховує особливості психічного та фізичного стану людини.

По-третє, корекційні програми ґрунтуються на засадах поваги до суспільних цінностей та орієнтовані на формування в дітей та дорослих (у тому числі кривдників) шанобливого ставлення до загальнолюдських моральних цінностей, поваги до особистості, гендерних, етнічних, культурних та інших відмінностей [5, с. 40].

Соціальні заходи, спрямовані безпосередньо на агресорів, мають на меті проведення відповідних запобіжних або каральних заходів, реалізацію програм психологічної корекції, переорієнтацію поведінки агресора в бік поваги до особистості інших членів сім'ї, людської гідності як такої та загальнолюдських цінностей. Обов'язковою умовою ефективною корекції поведінки агресора є робота з постраждалими, їхня реабілітація й інтеграція в громаду. Для цього залучаються ресурси громади та створюється середовище підтримки й супроводу за участі фахівців центрів соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, служби в справах дітей, кризового центру, громадських організацій тощо [5, с. 40].

Для посилення запобігання насильству в сім'ї, враховуючи низький рівень відвідування корекційних програм, доцільно посилювати впровадження корекційних програм у всіх регіонах країни, удосконалювати роботу фахівців у сім'ях для попередження, виявлення та протидії насильства в сім'ї.

Із законодавчої точки зору важливо, щоб направлення на проходження корекційних програм здійснювалося в судовому порядку, а не працівниками органів внутрішніх справ.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 листопада 2010 р. № 550 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>.
3. Методичні рекомендації щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї : Наказ Міністерства соціальної політики України 8 травня 2014 р. № 281 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=31BEAFCBC487260E4DB7966B59A2F3F4.app1?art_id=177888&cat_id=177830.
4. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї : Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України від 7 вересня 2009 р. № 3131/386 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0399-04>.
5. Аналітична довідка про організаційні та практичні заходи щодо профілактики злочинності, ужиті у 2014 році дільничними інспекторами міліції УДІМ ДГБ МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.naiu.kiev.ua/pf/files/naukovi_zaxodu_zbirn_gendern-determin.pdf.
6. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї / укл. : Г.Ю. Мустафаєв, І.І. Довгаль. – К. : Б. в., 2011. – 192 с.
7. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : [навчально-методичний посібник] : у 2 т. / за заг. ред. О.М. Бандурки, К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. – К. : Україна, 2011– . – Т. 1. – 2011. – 171 с.